

ГАВРИЛО ВАСЬКО — ВИКЛАДАЧ РИСУНКА І ЖИВОПИСУ В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1847–1863)

У 1846 році, після виходу К. Павлова на пенсію, в Київському університеті звільнилася посада вчителя рисунка. Серед шести претендентів на посаду — Ф. Беляєва, П. Шлейфера, Т. Шевченка, Н. Буяльського, Й. Габерцеттеля, Г. Васька — в березні 1847 року був призначений Тарас Шевченко. Та через його арешт місце знову звільнилося. Цю посаду зайняв Гаврило Андрійович Васько (1820 — бл. 1865) — відомий український живописець, портретист.

Г. Васько викладав у Київському університеті з 11 серпня 1847 року до 19 листопада 1863 року [1]. Опрацьований і систематизований архівний матеріал дає підстави розділити його викладацьку діяльність на два умовних періоди. У перший період, 1847–1859 роки, студенти на заняттях тільки копіювали «оригінали», гіпсові зліпки та живопис. З 1850–51 навчального року додається ще і креслення. У другий період, 1860–1863 роки, викладання рисунка було передусім підпорядковано практичним потребам різних факультетів, інтересам майбутніх фахівців. Був уведений рисунок з натури.

Стисло охарактеризуємо перший період викладацької діяльності Г. Васька за його типовими щорічними звітами. Читаємо: «Рисованню обучал студентов, желающих обучаться сему искусству, учитель рисования при Университете Васько в оба полугодия, по 6 часов в неделю. Учащиеся занимались копировкою с оригинальных картин, писанных масляными красками, рисовали с бюстов, гравюр и литографий карандашом, акварелью и тушью и кроме того они еще занимались черчением» [2]. Таким чином, студенти спочатку копіювали «оригінали» (гравюри, літографії, академічні малюнки), потім антики в гіпсових зліпках, напевно, голови Аполлона, Ніуби, Лаокоона, Гомера, Ахілла, Епікура, Сенеки, Цицерона, Сократа та ін., фігури Венери Медіцейської, Меркурія, Купідона, Аполлона, Лаокоона та ін., які зберігалися в колекції живописного кабінету. Студент приступав до рисунка антиків, уже володіючи певними графічними навичками після копіювання «оригіналів». Він рисував, а точніше, вмів змальовувати різноманітні предмети, фігури, знав тонові співвідношення, вмів малювати різними лініями, йому був знайомий принцип побудови рисунка, правила, що дозволяли швидко виконати «схожу» копію. Студенти опановували техніки олівцевого малюнка, акварелі й туші.

Г. Васько викладав і живопис. Його студенти копіювали живописні твори з університетської художньої колекції. Також на своїх заняттях художник давав загальні поняття з рисунка, живопису та креслення.

Слід зазначити, що сам Г. Васько, щоб здобути фахову освіту, багато копіював. Ось що пише В. Рубан: «До сих пор в искусствovedческой литературе (и в современных справочниках) бытовало мнение, что Г. Васько учился в Петербургской Академии художеств и окончил ее в 1844 году. Но, как оказалось, в Академии он не учился, а прошел путь, обычный для многих одаренных бедняков. Не имея возможности учиться искусству в художественных заведениях, они копировали картины и портреты старых мастеров, постигая таким образом основы изобразительной грамоты» [3]. Далі В. Рубан зазначає, що в 1844 році директор училищ Чернігівської губернії Київського навчального округу пише до Петербурзької академії мистецтв про те, що «уволенный из мещан Гавриил Васько в поданном от 11 прошлого марта прошении изъяснил, что он, имея склонность к копированию, которым он постоянно и продолжительно занимался для большего усовершенствования в оном, желает иметь звание свободного или некласного художника и право поступить на государственную службу» [4]. У 1844 році він одержав від Петербурзької академії мистецтв звання некласного художника [5].

Г. Васько продовжував займатися копіюванням і під час своєї служби в Київському університеті. Так, він виїздив у відрядження до С.-Петербурга для зняття копії з портрета імператора Олександра II [6], у 1848 році виконав копії з оригінальних картин «Теньера, Франклина и Нерли» [7] та ін.

З 1860 року викладання рисунка й живопису повністю підпорядковується фаховим інтересам університетських факультетів. Зростає необхідність у практичному застосуванні студентами свого уміння малювати для наукових досліджень. Г. Васько писав: «В классе живописи и рисования, кроме общих понятий, сообщаемых студентам по предметам рисования, черчения и живо-

писи, они занимались специально теми родами искусства, которые ближе и свойственны каждому отдельно взятому факультету» [8]. «Таким образом, студенты разряда математических наук преимущественно занимались черчением архитектурных построений перспективы и орнаментов; студенты медицинского факультета — рисованием как внешних, так и внутренних частей человеческого тела; студенты факультета Естественных наук — изображениями произведений царства растительного, ископаемого и животного. Причем, учитель рисования преимущественно обращал внимание к приспособлению студентов изображать предмет с натуры» [9]. Цей документ свідчить про високий професіоналізм художника-педагога, яким був Г. Васько. Звісно, для кожного факультету треба було розробити окрему програму навчання, методики, так би мовити, спецкурси — для кафедри архітектури, де цей предмет викладав О. Беретті, для медичного факультету, де, наприклад, анатомію людського тіла читав проф. Вальтер з кафедри природничих наук. У програму навчання входив рисунок з натури, знайомство з анатомією людського тіла. В. Рубан про здібності Г. Васька пише: «...За час служби йому доводиться виконувати наочні посібники для терапевтичної клініки і анатомічного театру (відкритих при університеті). Відчувалася потреба в майстрові, котрий досконало знав би основи анатомії. Г. Васько в цьому відношенні був підготовлений досить ґрунтовно, з успіхом застосовував ці знання, коли поставала необхідність не лише в точності відтворення пластичної виразності людського обличчя і тіла, а й створення живого відчуття мінливості душевного стану, які можливо відтворити, лише глибоко проникаючи в тонкощі механізму мускульної взаємодії частин тіла та володіючи належною вправністю, щоб за мімічною рухливістю обличчя виявити властивості характеру людини і її емоційний стан» [10].

Показово, що саме в 1860 році Київський університет посилає Г. Васька у відрядження за кордон. В архівному документі зазначається: «Учитель рисования Васько был отправлен в мае 1860 г. на 6 месяцев в Германию, Францию и Италию для осмотра картинных галерей и ближайшего ознакомления с новейшими школами и самим преподаванием живописи» [11].

Цікаві статистичні дані про кількість студентів, які навчалися рисунку й живопису в Г. Васька, які демонструють з 1860 року збільшення кількості студентів удвічі. Так, у 1847–1848 навчальному році навчалася 20 студентів, серед них 7 сторонніх осіб [12], у 1854 навчальному році — 26 студентів [13], 1855 року — 18 студентів [14], 1856 року — 17 студентів [15], 1857 року — 18 студентів [16], 1858 року — 20 студентів [17], 1859 року — 20 студентів [18], у 1859–1960 навчальному році — 21 студент [19], 1860 року — «студентов, занимавшихся в рисовальном кабинете было 41, из них разряда: Математических наук — 9, Медицинского ф-та — 26, Естественного разряда — 4, Историко-филологического и юридического — 2» [20], 1861 року — «число студентов, занимающихся в рисовальном кабинете, было 53: из них разряда Математического — 19, разряда Естественного — 9-ть, Медицинского — 17-ть, Философского и Юридического — 8-мь» [21]. Слід підкреслити, що кількість студентів, що бажали займатися рисунком і живописом, була досить великою, з урахуванням того, що ці предмети були не обов'язковими в університетській освіті.

1850–1860-і роки позначені активізацією художнього життя Києва, зростанням інтересу до образотворчого мистецтва. Нагадаємо цікаві факти, що стосуються мистецької освіти та художньої колекції Київського університету. У 1856 році Лев Жемчужников організував в університеті художній клас. У своїх «Спогадах» він писав, що тодішній попечитель університету Юзефович був добре до нього налаштований і дозволив йому займатися в залі університету і в сусідній кімнаті, де стояли античні статуї (гіпсові зліпки. — О. С.). Завдяки цьому він мав можливість закінчити картину «Чумаки» і, «кроме того, открыл здесь для себя и приятелей художественный класс, пользуясь живущими в то время в Киеве художниками А. Агиным и И. Штромом. А. Агин был тогда учителем рисования в кадетском корпусе, а И. Штром строил Владимирский собор» [22]. Далі Л. Жемчужников писав: «Я просил профессора Вальтера читать нам лекции художественной анатомии, что он исполнял безвозмездно и вполне ясно, интересно и охотно, указывал и объяснял мускулы при разных движениях на голых натурщиках и антиках. Лекции посещались мной, Агиным и де Бальменом. По вечерам, при особо приспособленной лампе, мы рисовали натурщиков в костюмах карандашом, красками — кому чем угодно...» [23]. На жаль, Л. Жемчужников не згадує Г. Васька, який на той час викладав у Київському університеті.

У 1850 році було відкрито «Публичную методическую школу живописи» Наполеона Буяльського, яка орієнтувалася на західноєвропейську методику викладання. Школа проіснувала не більше семи років (останній звіт в Академію був датований 1857 роком). До навчальної програми

Н. Буяльського входила підготовка не тільки професійних художників-живописців, але й навчання мистецької грамоти учнівської молоді, яка зверталася до образотворчого мистецтва одночасно з оволодінням іншою, основною своєю спеціальністю. Тому в першій київській школі було так багато студентів університету та гімназистів. Деякі з них потім змінювали свої життєві плани, ставали живописцями, закінчували Академію мистецтв. Також у 1853 році Н. Буяльський відкрив майстерню для друкування гравюр і літографій.

Також є свідчення, що в 1850-х роках при Київському університеті Михайлом Башиловим (1821–1870), відомим графіком і живописцем, були відкриті рисувальні класи. Про це писав «Художественный хроникер»: «...Затем, по инициативе некоего Башилова, открылись при университете вечерние рисовальные классы, но и они, просуществовав один зимний сезон, исчезли так же, как и школа Буяльского» [24].

Київський університет володів якісною і цінною художньою колекцією, яка була не тільки навчальною базою при викладанні рисунка й живопису студентам, а також приваблювала художників, іконописців, які бажали удосконалити свою майстерність. Основна частина художньої колекції зберігалася в кабінетах рисунка й живопису. Завідувачем цих двох кабінетів був Г. Васько. Про колекцію живописного кабінету Г. Васько у звіті 1848 року пише: «Собрание художественных произведений состоит из трех отделений: Живописного, Скульптурного и Гравировального... В отделении Живописном 2 портрета Его Императорского Величества Государя Императора Николая 1-го, писанные масляными красками известными живописцами Крюгером и Даву (Портрет ім. Миколи I, 1836, Крюгера, Франца (*Krüger, Franz*, 1797–1857), п. м. 281×190, інв. Ж-433; та Портрет ім. Миколи I, 1829, Доу Джордж (*Dawe Georg*) 1781–1829, п. м., 240×155, інв. Ж-429, тепер зберігаються в Київському музеї російського мистецтва (КМРМ. — О. С.); портрет блаженної пам'яті Государя Императора Александра 1-го, писанный тоже Даву (Портрет ім. Олександра I, 1825, Дж. Доу, п. м., 239×156, Ж-51, в колекції КМРМ. — О. С.); копии портретов блаженної пам'яті Петра Великого и Екатерины II (можливо, це «Портрет ім. Катерини II», копія невідомого художника другої половини XVIII ст. з портрета 1793 року І.-В. Лампі, п. м., 145×99, інв. Ж-857, що знаходиться в КМРМ); портрет Графа Валицкого писанный Лампи с золоченными к ним рамами» [25]. Далі ми дізнаємося зі звіту 1851 року: «Вообще картин, писанных масляными красками большею частью оригинальных, в золоченных к ним рамах 50-т, а именно:

- а) Исторических и Мифологических 19-ть;
- б) Портретов разных лиц 5-ть;
- в) Морских видов 5-ть;
- г) Ландшафтов — 4-ре;
- д) Перспектива 1-на;
- е) Картин представляющих ярмарки и разные домашние сцены, 3-ри;
- ж) Картины, представляющие плоды, цветы, птиц и Академ. этюды и проч:
 - 13-ть. Миниатюрных головок, писанных масляными красками, 12 и также с золоченными к ним рамками. Рисунков подлинных, известных художников 185-ть. Эстампов 447. Литографированных образцов 217. Приборов 2. Итого 919 предметов.
 - Скульптурном 449 предметов, а именно: разных гипсовых фигур 41; с разными изображениями камей 408. Итого 449 предметов.
 - Гравировальном 1368 предметов, а именно: эстампов 678. Гипсовых слепков 339. Инструментов и других по сей части приборов 351...» [26].

Університетська художня колекція надавала можливість Г. Васькові повноцінно побудувати навчальні курси з рисунка й живопису. Великою заслугою художника було поповнення університетської художньої колекції на 245 експонатів. На час прийняття її у 1846–1847 навчальному році Г. Васьком вона нараховувала 2678 предметів, а в 1862 р. — 2923 предмети. Зупинімося на зазначених в архівних документах надходженнях до колекції, які автори вдалося віднайти. Так, у 1848 році було придбано 65 гравюр і літографій, а також директором ботанічного саду було передано мідну дошку з вигравірованою рослиною *Alisma Plantago* [27]; у 1850 році поступили: ікона Успіння Богородиці (пожертва), одна кисть руки і один «слідок» ноги (покупкою) [28]; в 1850–1851 навчальному році — «Портрет Екатерины II в натуральную величину или шествие в Петергоф по принятии престола» [29]; з 2 її Київської гімназії були передані О. Беретті чотири гіпсові фігури з п'єдесталами: Геній, Меркурій,

Венера і Фавн [30]; 1851–1852 навчальному році — естамп із зображенням Преображення Господнього і чотири гіпсові статуї (покупкою; в документі не вказано, які саме) [31].

У дослідженні «Учителя рисования — художника брата Васько» Валентина Рубан пише, що художник, розуміючи свої задачі набагато ширше, ніж просто збереження колекції, займається її поповненням, причому першокласними творами, схиляючи власників до передачі їх університету. Далі автор цитує Г. Васька «...Трудясь над исправлением старых испорченных картин и других художественных предметов, я также заботился над увеличением числа оных. И так поступили в рисовальный кабинет, собственно по моему старанию, следующие четыре картины, пожертвованные моими знакомыми. Оригинальная картина 1 я, в натуральную величину в громаднейшей раме, изображающая Императрицу Екатерину II, едущую на лошади; цена этой картины, по словам пожертвовавшего, 21 000 руб. ассигнаций. 2 я — вид Киева, цена 50 руб. сереб.; 3 я — внутренность Софийского Собора, цена 75 руб. сереб. и 4-я картина, изображающая Иосифа Обручника, цена 50 руб. сереб.» [32].

Крім комплектування, збереження університетської художньої колекції, Гаврило Васько займався реставрацією живопису. Ці цінні свідчення ми знову ж таки знаходимо у Валентини Рубан, де зазначається, що художник у записці до попечителя пише про незадовільний стан скульптур і картин університетської колекції: «Два царские портрета — блаженной памяти Александра 1-го и Николая 1-го, писанные масляными красками во весь рост профессором Дове и купленные бывшим Виленским Университетом за 12 000 руб. ассигнациями, были в совершенном беспорядке и хранились в кладовой. Оригинальная картина А. Дюрера, изображающая Святое Семейство, написанная на доске, была разбита и повреждена очень. Портрет неизвестного, написанный тоже на дереве, был разбит на три части и, несмотря на то, что работы первоклассного художника, исключен был из наличностей рисовального кабинета. Сверх того, восемь картин, писанных масляными красками, были совершенно испорчены и, свернутые в трубу, хранились в кладовой; из числа этих картин четыре и поныне не исправлены, а только переложены мною на новый холст» [33]. Далі В. Рубан пише про реставрацію художніх творів Г. Васьком і цитує його: «...Прежде всего я занялся приведением в должный порядок принадлежностей кабинета: старые испорченные картины, статуи, бюсты и эстампы исправлены мною и приведены в хороший надлежащий вид». «Одна из картин, мною исправленных, именно та, которая по негодности была исключена, удостоилась рассматривания и особенного одобрения покойного императора Николая 1-го. Его Величество изволил отозваться, что она может занять первое место между картинами Эрмитажа...» [34].

Нам невідомо, де Г. Васько навчався реставрації, але він, напевно, знав відомі на той час методи реставрації, зокрема, методику дублювання на полотні.

Г. Васько, як і його попередники художники-педагоги Б. Клембовський, К. Павлов, працював над написанням каталогів колекції, її обліком, тобто виконував мистецтвознавчу роботу. Так, у 1848 році від попечителя Київського навчального округу до правління університету надійшло розпорядження — скласти повний систематичний каталог живописного кабінету, який «состоит из довольно значительного числа предметов, из коих некоторые весьма замечательны по своему достоинству и ценности; но до сих пор эта коллекция не имеет систематического каталога» і «возложив этот труд на учителя рисования Васька...» [35]. Г. Васько у рапорті до ректора університету М. Х. Бунге від 15 квітня 1861 року пише, що він представляє складені ним нові на основі старих: «систематический и хронологический каталоги произведений живописи, гравирования и скульптуры рисовального кабинета, книгу с означением рисунков и эстампов, моделей, служащих руководством для гг. студентов, обучающихся искусству рисования, и материальную книгу наличностей кабинета,.. что при составлении означенных каталогов относительно размещения произведений искусства по их содержанию и разделению их на роды я руководствовался не только соображениями историко-филологического факультета, но и тем порядком систематического распределения картин, который существует в Императорской Академии Художеств» [36].

Г. Васько виконав кропітку наукову роботу — склав систематичний та хронологічний каталоги університетської художньої колекції. Ці каталоги, залишившись у рукописах, не стали надбанням науки, а були лише відомчою довідкою для задоволення університетського начальства. На жаль, матеріальні книги живописного й рисувального кабінетів, рукописні каталоги ще досі не знайдені, є тільки списки, описи, доповнення до каталогів.

Також Г. Васько досить професійно склав «Список картинам, находящимся в здании Императорского Университета Св. Владимира, принадлежащие Змиоскому» (54 експонати, з них 12 хромолітографій і 1 естамп) [37] виставки німецького і австрійського живопису та графіки 1859 року (назва умовна). Виставка була влаштована в Київському університеті. Це була перша з відомих зарубіжних художніх виставок у Києві. Вона достатньо повно демонструвала стан і напрям розвитку німецької і австрійської художніх шкіл другої чверті — середини XIX ст.: дюссельдорфської, мюнхенської, берлінської, дрезденської та віденської. На виставці були твори художників-академістів, представників романтизму і бідермайєру. Серед них — Освальд Ахенбах (*Achenbach O.*, 1827–1905), Фердинанд Георг Вальдмюллер (*Waldmüller F. G.* 1793–1865), Карл Шредер (*Schröder K.*, 1802–1867), Альберт Арнц (*Arnz A.*, 1832–?), Генріх Карл Антон Мюкке (*Mücke H. K. A.*, 1806–1891), Еміль (Пауль Еміль) Якобс (*Jacobs E. [P. E.]*, 1802–1866), Генріх Мерц (*Merz H.*, 1806–1875), Карл Вільгельм Гюбнер (*Hübner K. W.*, 1814–1879), П. І. Шотель (*Schotel P. J.*, 1808–1865), Вільгельм Клейн (*Klein W.*, 1821–1897), Томас Ендер (*Ender Th.*, 1793–1875), Едуард Мерк (*Merk E.*, 1816–1888), Т. Шіс (*Schieß T.*, 1834–1869), Поль Мартін (*Martin P.*, 1821–1901), Гісберт Флюгген (*Flüggen G.*, 1811–1859), Йозеф Петцль (*Petzl J.*, 1803–1871), Едуард Леонарді (*Leonhardi E.*, 1828–1905), Август (Карл Ліберт) Ленц (*Lentz, A. (K. L.)*, 1827–1898), Георг Енгельгарт (*Engelhart G.*, 1823–1883), Жюль (Ісаак) Лунтешіц (*Lunteschütz J.*, [I.] 1822–1893), Томас Ендер (*Ender Th.*, 1793–1875), Антон Ганч (*Hansch A.*, 1813–1876), Фелікс Шіавоні (*Schiavoni F.*, 1803–1881), Франц Іосиф Добіяшевські (*Dobyaschofsky F. J.*, 1818–1867) та ін. Виставка була дуже цікавою і знайомила з маловідомим для киян тогочасним західноєвропейським мистецтвом другої чверті-середини XIX ст.

Працюючи викладачем рисунка в Київському університеті, Г. Васько за вислугу років «одержав звання титулярного радника зі старшинством з 1851 року», був нагороджений 1858 року пам'ятною бронзовою медаллю на андріївській стрічці для «ношення в петлиці» — на честь війни 1853–1856-х років, а також «удостоївся отримати» від Олександра II діамантовий перстень за «Портрет імператора Миколи» [38]. Зі скасуванням у 1863 році викладання рисунка, живопису й архітектури в Київському університеті Г. Васько переходить учителем малювання в І київську гімназію.

Упродовж 16 років у Київському університеті викладав рисунок, живопис та креслення талановитий український художник Г. Васько. Його художня, педагогічна, музейна, реставраційна діяльність відіграли позитивну роль у розвитку української культури, освіти та мистецтва, згуртуванні української творчої інтелігенції.

1. Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского Университета Св. Владимира (1834–1884) / Под ред. В. Иконникова. — К., 1884. — С. 402.
2. Державний архів міста Києва (далі: ДАК). — Ф. 16, оп. 465, спр. 88, арк. 83; Там само. — Спр. 74, арк. 32; Там само. — Спр. 85, арк. 79; Там само. — Спр. 88, арк. 83; Там само. — Спр. 94, арк. 94; Там само. — Спр. 97, арк. 88; Там само. — Спр. 101, арк. 90; Там само. — Спр. 105, арк. 88; Там само. — Спр. 112, арк. 97; Там само. — Спр. 115, арк. 101; Там само. — Спр. 119, арк. 95; Там само. — Спр. 121, арк. 72; Там само. — Спр. 127, арк. 44, зв. — 45.
3. Рубан В. Учителя рисования — художники братья Васько // Забытые имена. Рассказы об украинских художниках XIX — начала XX века. — К., 1990. — С. 110.
4. Там само. — С. 110.
5. Там само. — С. 127: «Художнику было тогда 24 года, а постигал науку рисования он копированием. Но, вероятно, имел и определенные навыки работы с натуры, если в Академию художеств, кроме копий, послал «рисунок человеческой фигуры карандашом в рост» и «портрет масляными красками с натуры». Следовательно, его наставником в приобщении к изобразительной грамоте был человек, знакомый с академической системой. Вообще, для живописца, не проходившего курса Академии, Васько очень грамотный художник, портреты которого отличаются безукоризненным рисунком, он свободно и умело оперирует светотенью. Его мастерство портретиста могло бы сделать честь любому прославленному художнику-академисту».
6. Там само. — С. 116.
7. ДАК. — Ф. 16, оп. 465, спр. 74, арк. 32, зв. Також Г. Васько виконав вільні копії з портретів К. Г. і О. Г. Розумовських. Див. Рубан. В. Український портретний живопис першої половини XIX століття. — К., 1984. — С. 216, 349.
8. ДАК. — Ф. 16, оп. 465, спр. 131, арк. 20.
9. ДАК. — Ф. 16, оп. 465, спр. 128, арк. 18, зв.

10. *Рубан В.* Український портретний живопис... — К., 1984. — С. 214. — ДАК. — Ф. 16, оп. 465, спр. 74, арк. 32, зв.: «По собственному желанию и по просьбе Директора Терапевтической клиники я написал масляными красками натуральной величины портрет женщины, находящейся в Университетской клинике и страдавшей очень редкой болезнью. Потом написал ручной крест в Православную церковь Университета Св. Владимира...» (1848 р. — О. С.).
11. ДАК. — Ф. 16, оп. 465, спр. 127, арк. 201, зв. — 202.
12. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 74, арк. 32.
13. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 101, арк. 90.
14. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 105, арк. 88.
15. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 112, арк. 97.
16. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 115, арк. 101.
17. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 119, арк. 95.
18. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 121, арк. 72.
19. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 127, арк. 45, зв.
20. Там само. — Оп. 465, спр. 128, арк. 18, зв.
21. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 131, арк. 20, зв.
22. *Жемчужников Л.* Мои воспоминания из прошлого. — Ленинград, 1971. — С. 209.
23. Там само. — С. 209.
24. *Мацанура Н.* Башилов — первый иллюстратор произведений Т. Г. Шевченко // Искусство. — М., 1964. — № 12. — С. 66.
25. ДАК. — Ф. 16, оп. 465, спр. 74, арк. 31.
26. Там само. — Спр. 89, арк. 4 — 4, зв.
27. Там само. — Спр. 74, арк. 31. Слід зазначити, що в травні 1847 року Київський університет придбав літографії із зображенням байкаря І. Крилова (чотири екземпляра по 3 р. сріблом кожний). Див.: ДАК. — Ф. 16, оп. 286, спр. 81, арк. 1: «В недавнем времени отлитографирован портрет покойного баснописца И. А. Крылова, рисованный с оригинала Брюллова, весьма схожий и лучший из всех известных портретов Крылова. Портрет этот орнаментирован 22 картинами, изображающими басни. Публичная цена портрета в большой лист на китайской бумаге — 4, на лучшей эстампной — 3 р. сереб.; для учебных же заведений издатели уступают 25 % с каждого экземпляра».
28. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 85, арк. 129–130.
29. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 88, арк. 121–122; ДАК. — Ф. 16, оп. 465, спр. 89, арк. 4.
30. Там само. — Ф. 16, оп. 388, спр. 281, арк. 1–2.
31. Там само. — Ф. 16, оп. 465, спр. 94, арк. 138, зв.
32. *Рубан В.* Учителя рисования ... — С. 115. Там само читаємо: «Кроме того по моему старанию и ходатайству сделаны бесплатно живописцем Иеромонахом Киево-Печерской Лавры Иринархом две огромные золоченые рамы для царских портретов во весь рост. Киевские мастера выпрашивали за такие две рамы 500 руб. серебром».
33. Там само. — С. 114.
34. Там само. — С. 115.
35. ДАК. — Ф. 16, оп. 385, спр. 103, арк. 1.
36. Там само. — Оп. 300, спр. 264, арк. 1.
37. Центральний державний історичний архів України (далі: ЦДІА України). — Ф. 707, оп. 87, спр. 4152, арк. 22–23, зв.
38. *Рубан В.* Український портретний живопис ... — С. 213.